

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 4 - Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, p. 1-4, December 2020

Amerikan Sivil Toplum Örgütleri ve Türkiye *American Non-Governmental Organizations and Turkey*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.835212>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
24.11.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
24.12.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
25.12.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Eřel
Erciyes Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi
Anabilim Dalı,
gesel@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7050-7884>

Öz

Kavram olarak sivil toplum ilk kez Aristo ve Platon'un çalışmalarında görülmektedir ancak o dönemlerde devlet kavramı ile birlikte düşünülmüştür. Modern anlamda ise sivil toplum, bir devletin otoritesi altında varlık gösterip kanunla yaşayan, devletten bağımsız yani özerk olan ve gönüllülük esasına dayanan örgütlü bir topluluk olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, sivil toplum örgütleri öncelikle Avrupa ve daha sonra da Amerika kıtasında ortaya çıkmış ve tüm dünyada kendi çalışma alanlarına göre yeni araştırma konuları meydana getirerek hızla yaygınlaşmıştır. Kimi zaman çalıştıkları ülkelerdeki siyasi iktidara etki edecek çapta karşımıza çıkan bu örgütlerin çalışma şekilleri, genellikle gelişmiş ülkelerin diğer ülkelerde kurulmasında rol aldıkları yerel örgütler aracılığıyla ya da özellikle üçüncü dünya ülkesi olarak adlandırılan bölgelerde olduğu gibi bizzat gelişmiş bir ülkenin sivil toplum örgütünün rol alması ile gerçekleşmektedir. Günümüz dünyasında yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra beşinci güç olarak adlandırılan sivil toplum örgütleri bu noktada büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda zaman zaman dış güçlerin tesiri altında kalan ve yahut bu güçlerin direkt olarak kurulmasına öncülük ettiği sivil toplum kuruluşları ile de bir başka ülkenin işlerine müdahil oldukları gözlenmektedir.

Bu çalışmada günümüzde dünyada etkin sivil toplum örgütlerinin önemli bir bölümünü oluşturan Amerika Birleşik Devletleri merkezli sivil toplum örgütlerinin Türkiye'deki faaliyetleri, tarihsel bir perspektif ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Türkiye, Sivil Toplum, FETÖ

Abstract

Non-governmental organization as a concept, is first seen in the works of Aristotle and Plato, but at that time it was considered together with the concept of state. In the modern sense, non-governmental organization is defined as an organized community that exists under the authority of a state and lives by law, independent from the state, that is, autonomous and based on volunteering. In this case, non-governmental organizations (NGO) first appeared in Europe and America, then they spread fast to the rest of world according to their own workspaces. Sometimes, these organizations appear to be more effective over the political power of these countries. Working styles of these organizations in those countries are usually as remote controlling through local non-governmental organizations that they took role in establishing or by the self activities of them, especially in the regions which called as third world countries. Non governmental organizations, which are called the fifth power after the legislature, executive, judiciary and media in today's world. In this direction, it is observed that non-governmental organizations, which are under the influence of external forces from time to time or lead the establishment of these forces directly, are also involved in the internal affairs of another country.

In this paper; activities of The American non-governmental organizations, which comprise a great deal of the world's non-governmental organizations, in Turkey are considered from a historical perspective.

Keywords: USA, Turkey, Non-Governmental Organizations, FETO

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Eřel, G. (2020). Sosyal Amerikan Sivil Toplum Örgütleri ve Türkiye. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year: 4, Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, December, p. 1-4.

1. GİRİŞ

“Sivil Toplum” kavramı her ne kadar çağdaş dönemde ortaya çıkmış bir niteleme olarak algılsa da, esas itibarıyla Türk toplumunda yüzyıllardır var olan vakıf ve loncaların yazılı kurallar temeli üzerine oturtulmuş modern biçimleridir. Pek tabidir ki; eski çağlarda daha çok bölgesel ve sınırlı birlikliklerden müteşekkil olan bu örgütlenmelerin önemli bir kısmı günümüzde gerek üye sayıları ve gerekse etki alanları bakımından evrensel boyutta karşımıza çıkmaktadır. Selçuklularda ve sonrasında Osmanlı devleti döneminde etkinliği önemli ölçüde hissedilen vakıf ve loncalar, sosyal ve ticari alanda merkezi otoritenin paralelinde hareket ederek özellikle taşradaki toplumsal yapıyı belirleyici olmuşlardır. Bu noktada günümüz sivil toplum örgütleri ile çelişen yönleri olmakla beraber; dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda mutlak monarşi ile yönetilen bir devlette yönetime muhalif örgütlerin yaşama şansının olamayacağını hatırlamak gerekir. Bu bağlamda Türkiye’de sivil toplumun geçirdiği evreler dikkate alındığında Sultan Abdülmecid dönemi önemli bir dönüm noktasıdır. 1839 Tanzimat Fermanı ile ‘özerkleşme’ anlamında bir süreç yaşayan Türkiye sivil toplumu, 1856 Islahat Fermanı ile azınlıklara tanınan haklar çerçevesinde de yeniden biçimlenmeye başlamıştır. Yüzyıllardır devletin toplum düzenini sağlamak için araç olarak gördüğü teşkilatlar, toplumun isteklerini yönetime duyuracak ve kabulü noktasında çaba sarf edecek bir yapıya bürünmüşlerdir. Nitekim, Osmanlı toplumunda batıdaki gibi aristokrasi ve burjuvazi sınıflarının oluşmaması nedeniyle; hümanizm, parlamentarizm ve liberalizm gibi demokratik temellerin Osmanlı devletinde gelişmesi, Avrupa ölçeğinde, mümkün olamamıştır.¹ Meşrutiyet döneminde de sivil toplum batılı manada kabul görmemiş ve loncalar 1913’de kapatılmıştır. Merkezi otoritenin yarı resmi teşekkülleri olarak algılanan loncaların özerkleştirilmesi anlayışı yerine kapatılması da, modern anlamda sivil toplumun oluşumuna bir sekte vurmıştır.

Cumhuriyet Dönemine bakıldığında ise, sivil toplum örgütleri sayıları oldukça azalan vakıflar ve dernekler aracılığıyla çeşitli örnekler göstermiştir. Bu dönemde her türlü vakıf işleri; Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmiş ve 1935 yılında yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu ve 1956’da kabul edilen Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ile sivil toplum örgütleri belirli bir çerçeveye içerisine yerleştirilmiştir.

Türkiye’de çağdaş manada sivil toplum örgütleri ise ancak 20. Yüzyılın son çeyreğinde oluşmaya başlamıştır.

12 Eylül 1980’de gerçekleşen askeri darbe sonrasında iktidar erk’ince ortaya konan anti-demokratik eylemler, toplumda neo-liberalizmin yükselen bir değer olarak ortaya çıkmasına imkân tanımış, bu yıllarda neo-liberalizmin küresel bir hegemonyaya doğru hızla ilerlemesinde Amerika Birleşik Devletleri’nde Reagan ve Britanya’da Thatcher hükümetleri önemli rol oynamışlardır². Nitekim her iki liderle de sıcak ilişkiler kuran dönemin Başbakanı Turgut Özal’ın toplumun büyük bir kısmının oylarını alarak iktidara gelmesinde ve artarak devam eden toplum desteği ile iktidarını sağlamlaştırmasında da, adeta bu akımın Türkiye temsilciliğini üstlenmiş olmasının katkısı malumdur. Özal döneminde başlayan ekonomik kalkınma hamlesi ve özelleştirme projeleri toplumun her alanında etkisini göstermiş ve sivil toplum örgütleri de bundan nasibini almıştır. Bölgesellikten ulusallığa ve ulusallıktan uluslararası boyuta uzanan pek çok sivil toplum örgütü bu atılımlarını Özal döneminde gerçekleştirmişlerdir.

Günümüzde sayıları binleri bulan ve gönüllü teşekküller, sivil toplum kuruluşları (stk), vakıf, dernek, cemaat, sendika, kooperatif, oda, sendika, kulüp, hareket, teşkilat ya da organizasyon gibi çeşitli isimlerde karşımıza çıkan bu örgütler; özellikle kapitalist ekonomilerde etkin rol oynayan ve uluslararası bağlantıları ile küresel bir güç haline gelen ve yasama, yürütme, yargı ve medya’dan sonra “beşinci güç” olarak görülen bir konuma yerleşmiştir. Devlet ve ekonomi sektörlerinden sonra “üçüncü sektör” olarak da kimi zaman ciddi bir ekonomik ve siyasi güç olarak karşımıza çıkabilmektedir.³

Amerikan Sivil Toplum Örgütleri ve Türkiye’deki Uzantıları

Amerika Birleşik Devletleri’nde Non-Governmental Organizations (NGO) olarak adlandırılan sivil toplum örgütleri ve bunların uluslararası nitelikte olanları International Non-Governmental Organizations (INGO) dışında Social Movement Organizations (SMO) yani toplumsal hareketlilik olarak adlandırılan çeşitli dernekler ve ‘thinktank’ adı verilen düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin çatısını teşkil etmektedir. Bu örgütlerden eğitim, ekonomi, sosyal yardımlaşma ve mesleki örgütlerin oluşturduğu kısım Amerika Birleşik Devletleri sivil toplumunun yaklaşık olarak %55’ini

¹ Ömer Çaha, *Osmanlı’da Sivil Toplum*, Ankara Üni. SBF Dergisi, Cilt:49, S:3, s.93.

² Funda Onbaşı, *Sivil Toplum*, L&M Yayınları, İstanbul 2005, s.63.

³ Fethi Güngör, Yıldızı Yeni Parlayan Bir Sektör: Sivil Toplum Kuruluşları, *TGTV Bülteni*, S:1, İstanbul 2002.

oluşturmaktadır.⁴ Ülkedeki sivil toplum örgütlerinin tamamının tüzel kişiliğe sahip olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle Newyork, New Jersey, Washington D.C., Maryland ve Virginia gibi göçmen nüfusun yoğun olarak ikamet ettikleri eyaletlerde faaliyet gösteren ve çeşitli etnik gruplara mensup insanların oluşturdukları sivil toplum örgütlerinin sayısı da binlerle ifade edilmektedir. Bu örgütler arasında Turkish American Business Forum (Türk-Amerikan İş Forumu), The American Turkish Association (Amerikan Türk Derneği-ATA) gibi Türklerin kurduğu, üye sayıları onbinlere ulaşmış olan ve Türkiye lehine gönüllü lobicilik faaliyetlerinde bulunan örgütlerde yer almaktadır. Ayrıca son yıllarda oldukça yoğun bir katılım ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en kapsamlı sivil toplum kuruluşlarından biri haline gelen Turkic-American Alliance (Türki(!)-Amerikan Birliği) "ılımlı İslam" söylemi ile dikkat çekmektedir. Fetullahçı terör örgütü, kısa adıyla FETÖ'nün ABD'deki en büyük sivil toplum kuruluşu olduğu anlaşılan bu örgütün kurucusu ve aynı zamanda da FETÖ'nün ABD imamı olarak giyaben yargılanan Faruk Taban'ın amaçlarını: "*Farklı toplumlar arasında köprü olabilmek*"⁵ şeklinde ifade etmesi örgütün her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti menşei kişiler tarafından kurulmuşsa da etnik bir birlikten ziyade küresel politikalar çerçevesinde hareket etme fikrinde olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, Amerikan Demokrat Parti mensubu ABD Başkanları ile yakınlıkları basında çıkan fotoğraflarda görülen Faruk Taban'ın başkanlığındaki bu örgütün söylemleri ile Clinton ve Obama gibi Demokrat Partili ABD Başkanlarının dış politikaları örtüşmektedir.⁶ Bu noktada ABD'de halen hizmet veren FETÖ'ye bağlı 170 civarında STK olduğunu da belirtmek yerinde olacaktır.⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nde Türkiye kökenli kişilerin kurmuş oldukları örgütlerin yanı sıra Türkiye'de yatırımları ve ticari ilişkileri bulunan Amerikan şirketlerince kurulmuş olan çeşitli dernek ve vakıflarda bulunmaktadır. Bunlardan en eskisi kökleri 1970'lerin sonuna kadar giden American-Turkish Council "Amerikan-Türk Konseyi" (ATC) dir. 23 yıldır Washington D.C.de 3 gün süren yıllık konferanslar düzenleyen konseyin üyeleri arasında önemli siyasetçiler ve bürokratlarda bulunmaktadır.⁸ Bu örneklerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde temsilciliği bulunan Türkiye menşei sivil toplum örgütlerinden de söz etmek gerekir. Bunların başında Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) gelmektedir. 1998 yılında Washington'da temsilcilik açan ilk sivil toplum örgütü olmuştur. TÜSİAD'ın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde ofisleri bulunan diğer örgütler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türk-Amerikan İş Konseyi (TAİK) ve Arı Hareketi'dir.

İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası tarafından 03.01.2009 tarihinde yayımlanan rapora göre Türkiye'de 80 bin 212 dernek ve 4 bin 471 vakıf bulunmaktadır.⁹ Bunların büyük çoğunluğu yerel dernek ve vakıflar olmakla beraber Türkiye siyasetinde ve toplumsal alanda etkisi giderek artan ve uluslararası düzeyde ilişkileri bulunanlardan bir kısmı 7 Nisan 2008 tarihinde Taraf Gazetesinde yayımlanan bir haberde konu edilmiştir.¹⁰ Habere göre Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlatıldığı iddia edilen ve "Sivil Toplum Andıcı" şeklinde ifade edilen bir raporda; Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinden önde gelen bazıları ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde temsilcilikleri bulunan veya yakın ilişki içerisinde olanlar olmak üzere, raporda ABD'den maddi destek aldıkları iddia edilmektedir. Basına yansıdığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nca da yalanlanmadığı için bu iddialara göz atacak olunursa:

Listenin başında en büyük maddi destek olan 1milyon 111 bin dolarla Türk Ekonomi ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) yer almaktadır. Arı Hareketinin, Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsünden 278 bin dolar aldığı, Stratejik Araştırmalar Vakfı 190bin dolar gibi örnekler yer almaktadır. Raporda dikkat çeken unsur bu paraların Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyince; Soros Vakfı ve National Endowment For Democracy (NED) gibi vakıflar aracılığıyla sivil toplum örgütlerine aktarılmış olduğu anlaşılmaktadır.

⁴ Yukiko Hirai, *Japon* Perspektifinden Türkiye'de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:3, No:9, s.109, Tablo:1, İstanbul 2007.

⁵ http://www.zamanusa.com/us-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=42437

⁶ <https://tr.sputniknews.com/abd/201608101024313975-obama-biden-clinton-feto-faruk-taban-selfie/>

⁷ Abdülkadir ÖZKAN, *Kestanepazari'ndan Pensilvanya'ya Fetullahçı Terör Örgütü*, Kopernik Kitap, s.121, İstanbul 2017.

⁸ Abdullah AKYÜZ, *Amerikan Sivil Toplum Kuruluşları*, Sivil Toplum ve Dış Politika, Bağlam Yayınları, s.221, İstanbul 2006.

⁹ <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/GenelKurulKitaplari/2009/9%20toplumsal/1%20sivil%20toplum.pdf>

¹⁰ Taraf Gazetesi, s.1, 7 Nisan 2008.

Türkiye’de özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile ilgili çalışmalarda bulunan sivil toplum örgütlerini destekleyen bir diğer vakıf ise Amerikan ‘The MacArthur’ vakfidir.¹¹

Kurucular Kurulu Başkanlığını Doğu Ergil’in yaptığı; Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (TOSAV), Türkiye Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Vakfı (TÜSES), Türk Demokrasi Vakfı ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) bu bağlamda Amerikan vakıflarınca desteklenen ve özel araştırma ve yayınlar yapan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yayınlar noktasında Türk Ekonomi ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı gibi kuruluşların çok sayıda yayın yaptığı görülmektedir. Yayınların yanı sıra bu vakıflar ‘Sivil Toplum’ konulu çeşitli sempozyum ve konferanslar düzenlemektedirler.

Bu noktada burada isimleri zikredilmeyen ancak halen Türkiye’de faaliyetleri hızla artan ve özellikle sosyal medya üzerinden de etkin bir şekilde benzer faaliyet gösteren ABD menşeli veya destekli irili ufaklı çeşitli sivil toplum kuruluşlarına rastlamak mümkündür.

SONUÇ

Netice itibarıyla burada kısaca uluslararası bağlantılarını ve maddi destekçileri üzerinde durulan sivil toplum örgütlerinin, gerek ‘üçüncü sektör’ ya da ‘beşinci güç’ olarak giderek artan önemleri ve gerekse toplum dinamiklerini harekete geçirme beceri ve çabaları açısından, üzerinde çok daha ayrıntılı ve dikkatle durulması gereken bir olgu olduğuna şüphe yoktur. Bu noktada, Ukrayna’dan, Kuzey Afrika’ya kadar, yakın tarihte şahit olunan pek çok toplumsal harekette, alt yapı çalışmalarında ve benzeri pek çok bölgesel olayda perde arkasında yer alan dış destekli sivil toplum örgütlerinin ‘yeni dünya düzenini’ oluşturma faaliyetlerinde Batılı devletlerin birer taşeronu olarak karşımıza çıkmaya devam edeceğini söylemek sanırım hata olmaz. Türkiye’nin demokratikleşme ve Avrupa Birliği üyeliği süreçlerinde, demokratikleşmeyi toplumun yalnızca belli bir etnik grubuna özel bir uygulamaymış gibi bir algının yaratılmaya çalışılmasını da, ne yazık ki Batılı devletlerin taşeronu olan birtakım sivil toplum örgütleri üzerinden medyayı kullanarak yapmaya çalıştığı görülmektedir.

Sivil toplum örgütleri gerçekten siviller eliyle faaliyette bulunmadıkça ve bu noktada taşeronlaşma devam ettikçe Türkiye’de ‘cambaza bak’ diyenler maalesef var olmaya ve yine Türkiye’de dış destek ile faaliyetlerine devam eden sivil toplum örgütlerinin destek aldıkları ülkelerin çıkarlarını önceledikleri ve onlara hizmet ettikleri algısı var olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, A. (2006). *Amerikan Sivil Toplum Kuruluşları*. Sivil Toplum ve Dış Politika, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bozkurt, C. (2010). *Amerikalı Diplomatların Güneydoğu Faaliyetleri*. Ankara: Kripto Kitaplar.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:49, S:3.
- Güngör, F. (2002). Yıldızı Yeni Parlayan Bir Sektör: Sivil Toplum Kuruluşları. *TGTV Bülteni*, S:1.
- Hirai, Y. (2007). Japon Perspektifinden Türkiye’de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:3, No:9.
- Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Özkan, A. (2017). *Kestanepazarı’ndan Pensilvanya’ya Fetullahçı Terör Örgütü*. İstanbul: Kopernik Kitap.
- Kolektif. (1998). *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kolektif. (2000). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kolektif. *İki Sempozyum Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Taraf Gazetesi, 7 Nisan 2008.
- http://www.zamanusa.com/us-tr/newsDetail_getNewsById.action?newsId=42437
- <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/GenelKurulKitaplari/2009/9%20toplumsal/1%20sivil%20toplum.pdf>
- <https://tr.sputniknews.com/abd/201608101024313975-obama-biden-clinton-feto-faruk-taban-selfie/>

¹¹ Ceyhan BOZKURT, *Amerikalı Diplomatların Güneydoğu Faaliyetleri*, Kripto Kitaplar, s.136, Ankara 2010.